

ПРОЕКЦИИ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА ОТПАДЪЦИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Радмил Николов
Икономически университет – Варна

WASTE MANAGEMENT PROJECTIONS IN BULGARIA

Radmil Nikolov
University of economics – Varna

DOI: <https://doi.org/10.36997/ARA2021.325>

Резюме

Управлението на отпадъците е сред приоритетните направления в политиката на България, като част от ЕС. Подобряването на околната среда чрез намаляване на депонираните отпадъци, постигане на балансираност и устойчивост в отделните райони на нашата страна, приоритетно ориентиране към продукти от биоразградими битови отпадъци, ефективно намаляване на емисиите на парниковите газове, подобряване състоянието на почвите в България, запазване на природното разнообразие са сред ключовите цели. Разработеният Национален план за отпадъците до 2028 г. на България представлява сериозна заявка за намиране на начини за разрешаване на проблема с боклуците в страната и създаване на предпоставки за успешно преминаване към кръгова икономика. Целта на доклада е да се анализират разходите за управление на отпадъците в България за периода 2015-2020 г. и да се характеризира Националният план за управление на отпадъците в България до 2028 г.

Ключови думи: *отпадъци; управление; кръгова икономика*

JEL Класификация: *Q53*

Abstract

Waste management is among the priority areas in the policy of Bulgaria, as part of the EU. Improving the environment by reducing landfilled waste, achieving balance and sustainability in different regions of our country, priority orientation to products from biodegradable household waste, effective reduction of greenhouse gas emissions, improving the condition of soils in Bulgaria, and preserving natural diversity are among the key objectives. Bulgaria's developed National Waste Plan until 2028 is a serious query to find ways to solve the problem of garbage in the country and create conditions for a successful transition to a circular economy. The purpose of the report is to analyze the costs of waste management in Bulgaria for the period 2015-2020 and to characterize the National Plan for Waste Management in Bulgaria until 2028.

Keywords: *waste; management; circular economy*

JEL Classification: *Q53*

Въведение

Отпадъците се явяват едновременно екологичен, социален и икономически проблем, което води до необходимостта от сериозни усилия с разнороден характер за

предотвратяване на образуването им. Дейностите, свързани с тяхното третиране, имат благоприятен ефект върху околната среда, поради което вниманието трябва да е ориентирано към намирането на начини и средства за повторна употреба и рециклиране на материалите. Най-добрият вариант за обществото и въздействието върху околната среда като цяло, е недопускането на формиране на отпадъци или поне минимизиране на размерите им.

Отпадъците и Националният план на Р България за управлението им

Количеството на отпадъците непрекъснато нараства и тази тенденция се характеризира като едно от трите най-големи опасения за околната среда на гражданите, според проучване на Евробарометър, проведено през 2017 г. (Специално проучване на Евробарометър № 468; План за действие относно кръговата икономика, 2020). Поради това вниманието се фокусира върху необходимостта в световен мащаб да се премине към повторно използване на ресурсите, максимално намаляване на отпадъците (по възможност до равнища, близки до нула), трансформиране на икономиката в кръгова, в чиято основа стои жизненият цикъл на продуктите и услугите. В същото време постигането на всичко това предполага наличието на подходящи инструменти за финансиране на екоинновации. За успешното справяне с отпадъците днес важно значение придобива намирането на начини и средства за тяхното ефективно използване като ресурс, както и предотвратяване на образуването им в дългосрочен план. Постигането на това ще доведе до устойчивост в управлението на отпадъците. Една от основните цели на политиката на ЕС е насърчаване използването на отпадъчните материали като се намерят начини за приложението им под формата на суровини и материали за изработване на други продукти. Натрупаният опит показва, че рециклирането води до спестяване на енергия и респективно намаляване на парниковия ефект. В тази връзка от важно значение е разделното събиране на отпадъците, което да подпомага последващото им рециклиране.

За управление на отпадъците в България е разработен Национален план за управление на отпадъците (НПУО), който се основава на Закона за управление на отпадъците (ЗУО). Като основна цел на НПУО се извежда постигане на устойчиво развитие на страната чрез интегрирана рамка за управление на отпадъците. Тя следва да обезпечи понижаване на негативното въздействие на отпадъците върху околната среда, увеличаване на отговорностите на замърсителите, както и стимулиране на инвестициите за управление на отпадъците. НПУО, разработен за програмния период 2021-2028 г., се

основава на променената философия на стратегическите документи на ЕС, насочващи към преминаване от екологосъобразно управление на отпадъците към политика за предотвратяване на образуването им и трансформиране на икономиката в кръгова. В тази връзка в него са заложили три цели, а именно:

- Намаление на вредното въздействие на отпадъците чрез предотвратяване образуването им и насърчаване на повторното им използване.

- Увеличаване на количествата на рециклираните и оползотворени отпадъци.

- Намаление на количествата и на риска от депонираните битови отпадъци.

За осъществяването на НПУО 2021-2028г. са предвидени пет програми, а именно:

- Национална програма за предотвратяване образуването на отпадъци с Подпрограма за предотвратяване на образуването на хранителни отпадъци.

- Програма за достигане на целите за подготовка за повторна употреба и за рециклиране на битовите отпадъци.

- Програма за достигане на целите за рециклиране и оползотворяване на строителни отпадъци и отпадъци от разрушаване на сгради.

- Програма за достигане на целите за рециклиране и оползотворяване на МРО с Подпрограма за управление на опаковките и отпадъците от опаковки.

- Програма за намаляване на количествата и на риска от депонираните битови отпадъци.

Следва да посочим, че Националната програма за предотвратяване образуването на отпадъците 2021-2028 г. е втората за страната програма. Във връзка с изискванията на Директива (ЕС) 2018/851 от 30.05.2018 г. за изменение на Директива 2008/98/ЕО относно отпадъците, към тази програма е разработена и подпрограма за предотвратяване на хранителните отпадъци, отчитаща специфичните предизвикателства и мерки в тази сфера. Рамковата директива за отпадъците определя йерархията за управление на отпадъците, състояща се от пет нива (НПУО 2021-2028г.):

- предотвратяване на образуването на отпадъци;

- подготовка за повторна употреба;

- рециклиране;

- друго оползотворяване (например оползотворяване за получаване на енергия);

- обезвреждане (контролирано депониране, изгаряне без оползотворяване на енергията и др.).

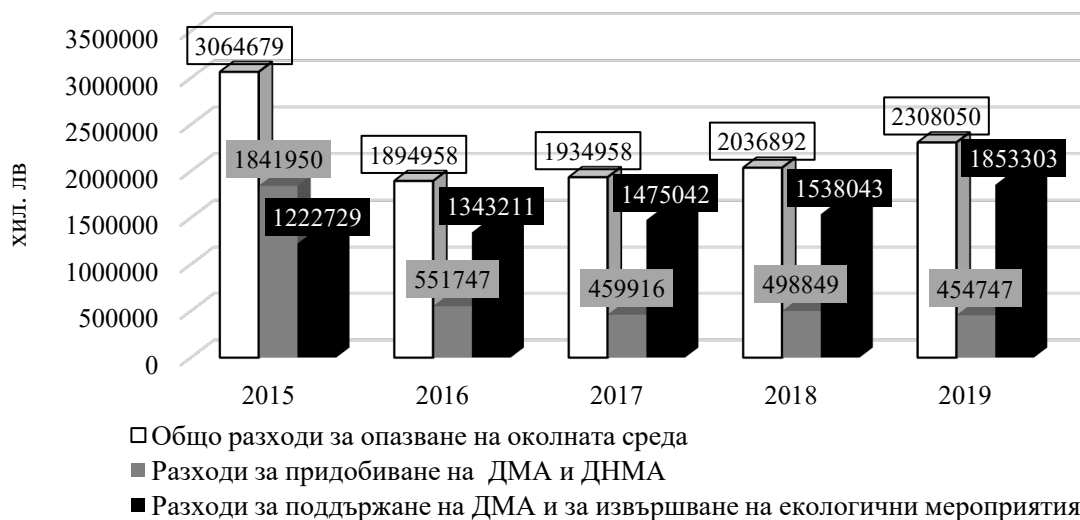
Постигането на заложените в НПУО цели изисква участието на всички

заинтересовани страни – държавата, общините, икономическите и научните организации, неправителствения сектор, отделните домакинства. Ограничаването на образуването на отпадъци зависи от начина на потребление. От особено значение е намирането на начини за удължаване живота на различните продукти, потребявани в ежедневието на всеки. Ползите от подобни действия можем да търсим както в екологичен, така и в икономически аспект.

Анализ на разходите за опазване на околната среда в Р България за периода 2015-2020 г.

Средствата, използвани за опазването на околната среда, имат характер на важна предпоставка за достигане на екологична устойчивост, осигуряване на здравословен начин на живот и социална равнопоставеност, могат да се разглеждат като начин за постигане на икономически растеж, създаване на нови възможности за бизнеса, увеличаване на заетостта чрез създаване на нови работни места. Разходите, свързани с опазването на околната среда най-общо следва да се характеризират като разходи, които възникват в резултат на съществуващите законови норми и обществен натиск и са насочени към предотвратяване на замърсяването, както и възстановяване на средата от него (Иванова, р. 2013, с. 61). От особено значение са разходите, които публичният и частният сектор правят във връзка с управлението на отпадъците.

Анализът на общите разходи за опазване и възстановяване на околната среда у нас за периода 2015-2019г. показва спад в размер на почти 25% през 2019 г. в сравнение с 2015 г. Намалението е в резултат на по-малкия размер на разходите за придобиване на ДМА и ДНМА. В същото време се наблюдава значително завишаване на средствата, отделяни за поддържане на ДМА и за осъществяване на екологични мероприятия (Виж Фигура 1).

Източник: НСИ

Фигура 1. Разходи за опазване и възстановяване на околната среда общо за страната за периода 2015-2019 г.

Разходите за услуги, свързани с околната среда (за отвеждане и пречистване на отпадъчни води, и за обезвреждане на отпадъци, в т.ч. такса битови отпадъци към общините) имат динамичен характер през разглеждания период. Първоначалното нарастване на общия им размер през 2016 г. е последвано от спад през следващите подпериоди, в резултат на което през 2019 г. те достигат едва 71% от стойността им през 2015 г. Наблюдава се увеличаване на разходите, които домакинствата правят във връзка с плащането на годишната такса битови отпадъци (Виж Фигура 2).

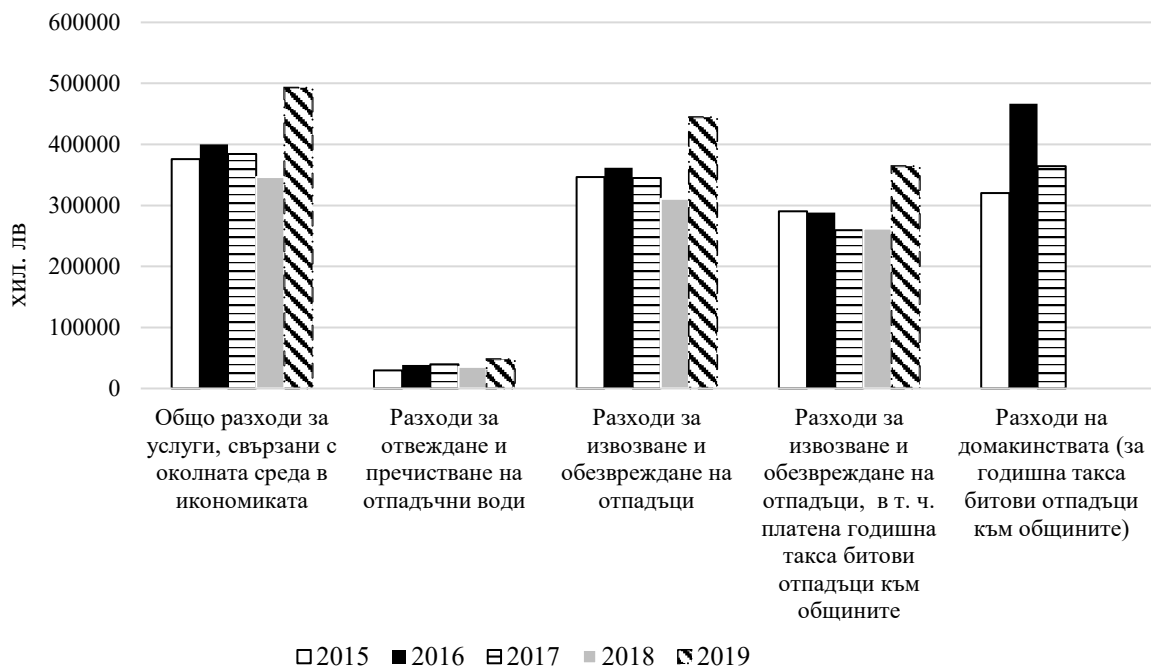

Източник: НСИ

Фигура 2. Разходи за услуги, свързани с околната среда в България за периода 2015-2019 г.

По отношение на такса битови отпадъци следва да посочим, че като икономически инструмент, тя трябва да материализира прилагането на принципа „замърсителят плаща“, а в качеството на такъв да се разглеждат домакинствата и фирмите, формиращи битови отпадъци. Тежестта е върху бизнеса, размерът на таксата за който е в пъти по-голям в сравнение с населението на страната (на 1 тон генериран отпадък). Анализът на данните сочи, че настоящият начин на формиране размера на тази такса не позволява постигане на очаквания ефект, тъй като не е обвързана с количеството на събраните отпадъци от лицата. Поради това са предприети мерки и се очаква от 1.01.2022г. да влезе в сила актуализиран начин за формиране на индивидуалния размер на такса битови отпадъци, който да изисква личното отношение на всеки.

По-детайлният анализ на разходите за опазване на околната среда показва, че през разглеждания период с най-нисък дял се отличават разходите за отвеждане и пречистване на отпадъчни води, следвани от разходите за извозване и съответно обезвреждане на отпадъците у нас (Виж Фигура 3).

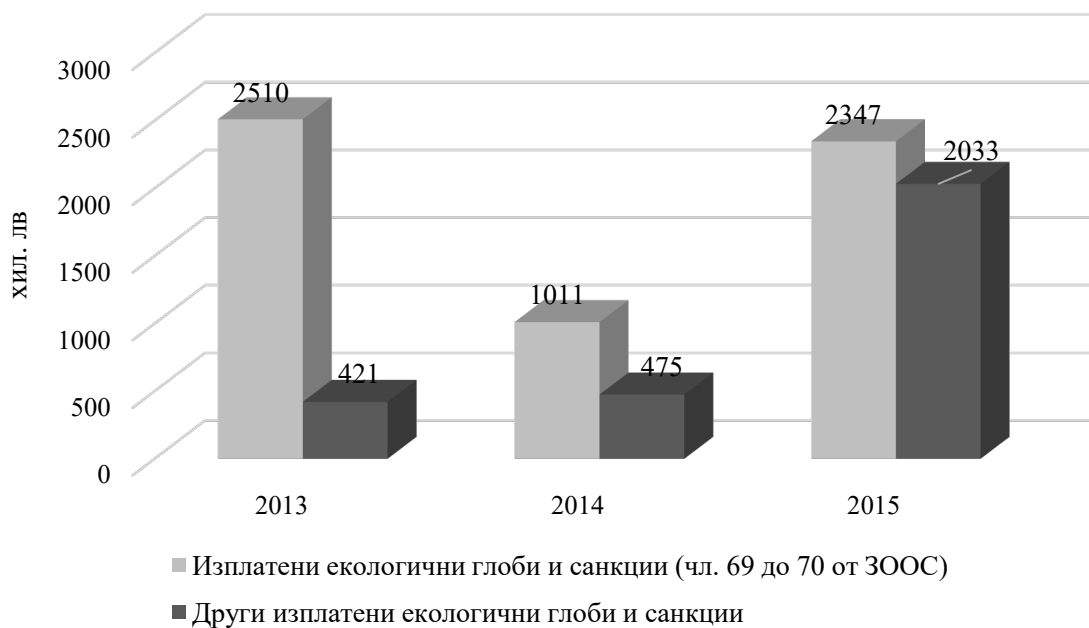

Източник: НСИ

Фигура 3. Разпределение на общите разходи за услуги, свързани с околната среда по категории в България за периода 2015-2019 г.

Също така трябва да посочим, че се наблюдава голяма динамика в размера на платените екологични глоби и санкции в страната, отчетени за 2013-2015 г. Така например, намаляването на глобите и санкциите, наложени в страната съгласно чл. 69 до 70 от ЗООС малко над 2 пъти през 2014 г. е последвано от нарастване през 2015 г., като

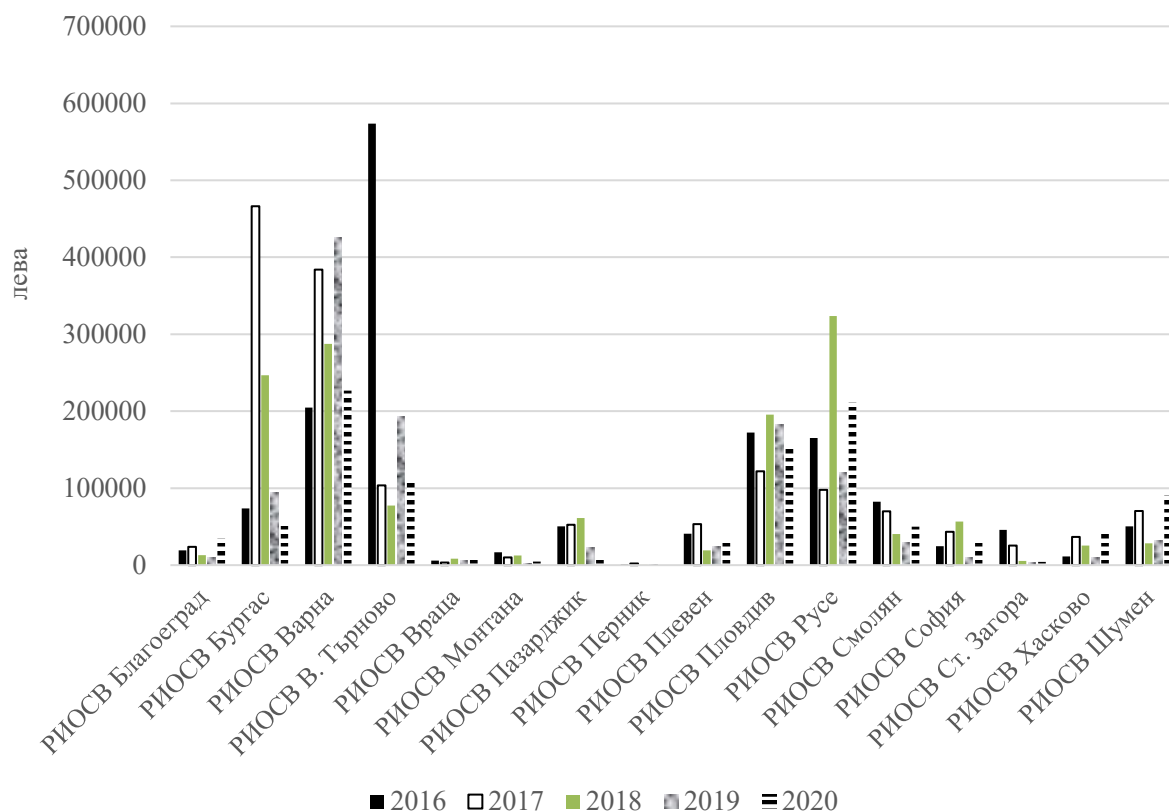
почти се достига размера им от началото на периода. При другите екологични глоби и санкции се наблюдава незначителен ръст през 2014 г. спрямо 2013 г., последван обаче от скокообразно увеличаване през 2015 г в размер на 4,8 пъти в сравнение с 2013 г. (Виж Фигура 4). Това показва, че налаганите санкции все още не постигат своето предназначение, а именно да служат като средство за предотвратяване на нови и/или повторни нарушения, водещи до замърсяване на околната среда. Усилията на правоимащите органи следва да бъдат насочени към намирането на подходящи средства и начини за преодоляване на тази тенденция.

Източник: НСИ

Фигура 4. Размер на изплатените екологични глоби и санкции за периода 2013-2015 г.

Разглеждането на наложените санкции в териториален аспект показва, че най-голям е техният размер в районите на РИОСВ Варна, Велико Търново, Пловдив и Русе, които през годините променят своите места. С най-малко наказателни постановления се отличава РИОСВ Перник. Във времеви аспект 2020 г. се отличава с най-малък размер на платените санкции, а с най-голям такъв се отличава 2017 г. (Виж Фигура 5).

Източник: НСИ

Фигура 5. Преведени суми от наложени санкции по общини (2016-2020 г.)

Все още не можем категорично да коментираме по-ниския размер на платените глоби и санкции. Причините затова могат да имат различен характер – по-нисък размер на наложените санкции, неспазване на определените срокове и др. В същото време трябва да посочим и това, че наблюденията показват, че все още размерите на глобите и санкциите у нас не са в размери, които имат превантивен характер. Част от нарушителите определят като по-малки загуби за себе си да платят наложените санкции, но да не променят начина си на работа. Поради това трябва да се работи сериозно в посока на разрешаване на този проблем.

Заклучение

НПУО 2021-2028г. в България следва да осигури продължителност и логична последователност на координиране на действия, ориентирани към постигане на добро управление на отпадъците на национално ниво, както и в трансграничен аспект. Необходимо е да се повиши степента на изискванията за превенция, като се разработят и приложат нови правила за екодизайн и устойчивост на продуктите и услугите през отделните фази на целия им жизнен цикъл, както да се постигне пълно съгласуване на

националните политики за ресурсно оползотворяване с актуалните европейски инициативи. Също така, важно е да посочим, че постигането на екологична устойчивост изисква насърчаване на дейностите, които позитивно допринасят за защита и подобряване на околната среда, каквито са например намаляване и рециклиране на отпадъците; енергийна ефективност; повишаване информираността относно устойчивото развитие; подкрепа за фокусирани върху околната среда проекти; провеждане на обучения по управление на околната среда (Иванова, Р. 2016, с. 52). В основата на изграждането на ефективна и устойчива система за управление на отпадъците се намират намаляването, повторното използване, рециклирането, пълното оползотворяване и обезвреждане на отпадъците.

Използвана литература

1. Иванова, Р. (2016). Екомениджмънтът в контекста на устойчивото развитие. Управление и устойчиво развитие. София: ЛТУ, с. 51-56
2. Иванова, Росица (2013). Анализ на разходите за опазване и възстановяване на околната среда и ефективността на оперативната дейност на предприятието. Управление и устойчиво развитие. София: ЛТУ, с. 60-65
3. Национален план за управление на отпадъците (НПУО) 2021-2028г. <https://www.moew.government.bg/bg/nacionalen-plan-za-upravlenie-na-otpaducite-npuo-v-republika-bulgariya-za-perioda-2021-2028-g/>
4. План за действие относно кръговата икономика. ЕС, EU Green Deal, Март 2020. https://ec.europa.eu/bulgaria/news/circular-economy-action-plan-2020_bg
5. Специално проучване на Евробарометър № 468, *Attitudes of European citizens towards the environment* (Нагласи на европейските граждани към околната среда). Европейска комисия, 2017 г. https://data.europa.eu/data/datasets/s2156_88_1_468_eng?locale=bg
6. www.nsi.bg

Информация за контакт с автора:

Гл. ас. д-р Радмил Николов

Икономически университет - Варна

e-mail: radmil.nikolov@ue-varna.bg